

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Dabian Carlsson*
 Härad: *Konga* Adress: *Boaryd, Håckelsång*
 Socken: *Håckelsång* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: *1941* Född år *1894* i *Boaryd*

Str. I: f. 17

Byastämman.

Sammankallning till Byastämman s. 1.
 Den första byastämman och äldre-
 manssynen i Boaryds byalag " 7.
 Anteckningar ur byordning och
 byastämmaprotokoll " 10.
 Majstämma och äldre mansgille " 21.

Astr.
J.H.

Sammankallning till Byastämman.

Dessa uppteckningarna röra förhållanden inom Boaryds byalag i Väckelsångs socken.

Vid sammankallning till Byastämman sände äldre mannen en "Bykavlen" (budkavlen), som översändes från den ene gårdsgården till den andre. Budkavlen var försedd med ett litet rum med skjutlock över. I den lilla lådan lades den skriftliga kallelsen till stämman. På denna skrivelser brukade stå angivet vad som skulle behandlas på stämman samt även "hå kavlen skulle gå", d. v. s. i vilken ordning mellan gårdarna budkavlen skulle sändas. Samlingsstället var vanligen hos äldre mannen.

Byalagets allra äldsta bevarade kal-
telse till Byastämman tyder ordagrant
avskriven så här:

"By kalfwell.

På deler Befallas alla åBoarna i Boaryds
Byslag att komma Tillstädes på By-
stämmans före Kommande Som blifwer
nästa Fredag som är den första uti näst
kommande månad, War före weder böran-
de infinna Sig på förenämnda Dag
för att wälja Älderman för kommande
år samt flera omständig heber Som kom-
ma att före Tagas, Som möte äller På
kallat samningsstället blifwer i Boaryd
Herrigt På förestädes dag kl 2. efter middagen
Sålendes Befallit Distingsrö den 28 Apt. 1819.

Andreas Danielsson
By älderman — "

På den andra sidan av papparet
står det:

"Bud Kafwell
fortgår af warje å Bo
i Boaryd Byalag
anbydas skänkeligen"

I kanten på denna sida av papparet
står denna påminnelse:

"De som i Bylaget hafwa oringade
Prin så Befallas de härmed att de
samma Ringa så vida de Wilja und-
vika Byordnings föreskrift

På Befallt Ut supra R D J älderman"

När man hade läst kallelsen i bud-
kaveln, måste man genast översända
den till nästa gird. Klaro härvidlag
kunde ådömas böker. I byordningens
paragraf 5 hette det: "Den, som ankingen

försummar, att kaveln uti behörig ord-
ning förstållas, eller utan skäl från
sammanskomsten utebliver, pliktas
4 sk. 19:00 och måste den uteblivande
åtnåjas med de närvarandes beslut".

Den gårdägare som sist erhöll bud-
kaveln tog denna med sig till stäm-
man och överlämnade den till älderman-
nen. Med budkaveln går det unda såd-
man sammankallat till byastämman.

Med budkaveln gånge också älde-
mannen ut sina befallningar till
böarna i byalaget. På lunda fick man
med budkaveln tillsägelse att hava
"pipan sotad och reldstäder i försvarligt
stånd" till sotsynen, att hava vågarna
"broade" eller vågspåren igenhackade till
vågsynen, att hava de lösa svinen ringade o.s.v.

Till byastämman kallades varje ägare eller "brukare" (arendator) av i mental sätt jord inom byalaget. Våledes hade inga borjare eller innehavare av småställen någon talan vid en byastämman.

Budkaveln inom Boaryds byalag har använts från år 1816 fram till år 1920, det är då den sista byastämman i detta byalag hölls.

Innom närgränsande byalag har man kallat till stämman på samma sätt, deras budkaveln har liknat den i Boaryds byalag använda.

Innom de flesta gamla byalagen har byastämmorna nu upphört, endast majstämma kan ännu hållas på något ställe.

ACC. N:R

7159:6

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

Fabian Karlsson

Härad:

Konga

Adress:

Boaryd, Håckelsång

Socken:

Håckelsång

Berättat av:

Uppteckningsår:

1941

Född år

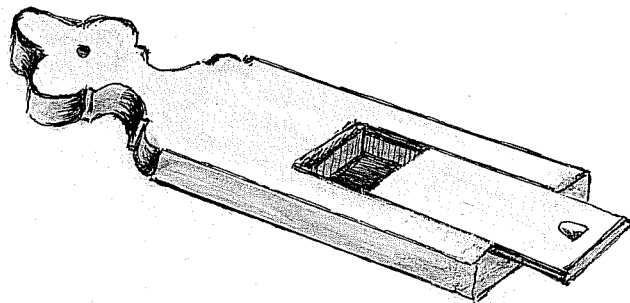
1894

i

Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

"Byakavel"

Budkavel för kallelse till bystämma.

Den första byastämman och älde-
manssynen i Boaryds byalag.

Den första byastämman med Boaryds byalag hölls i Boaryds Herregård den 28 sept. år 1816. Det nybildade byalaget omfattade byarna Boaryd, Vistingså, Rönserud, Ringskult, Örneshult och Brudakult. Förste älderman blev Anders Johansson i Ringskulten, Västbo socken. Han var innehavare av Boaryds Herregård, och han blev tydligen utordt till förste älderman därför, att han var skivkunnig, vilket var mera sällsynt för en bonde på den tiden. Till äldermannens biträden utvägs fem personer, en i varje by av Östans Nyas rote, som Boaryds byalag skulle omfatta.

Den 19 nov. 1816 hölls äldermanssyn
över hela byalaget. Äldermannen gjorde
då efter den synförrättningen anteckningar
om förhållandena innom sitt byalag.
Här följer lite urval ur dessa anteck-
ningar.

Hemmanet Hisingrö innehas av
fyra åboar, som på sinare ären gjort
grova förbättringar på sin åkerjord
med stora stenar och nörs upptagning.
De driva flitig ledugårdskötsel och
folket är välmående. Jonas Johansson
har nyligen upptagit diken vid sin
åker. Gummie dito, Andreas Danielson dito.

I Boaryd har hälsken Benkenen Johannea
bortfört från åkern två stora stenkör
och likat 35 famnar. Petter Andersson
har bortfört ett stort stenkör.

De övriga åboarna stå under husbyggs.
Ladugårdsskötseln vid detta hemman
är försvarlig.

Ringskult innehaves av tre åboar.
För att ansenligt värde har detta hem-
man undergått stora förbättringar med
stor sten och pås upptagning. Åboen
Abram Elmström står i loppet av att
föra detta arbete i en snarare till flera
hemmanlann men ej givit några skettor.

Preenskult har tre åboar. De tjäna föga
beröm för sin hushållning.

Predekults fem åboar äro både bättna
och bämre, så till hushållning som för-
måga. Någon dikning i mader ej gjord.

Genom nu timade inrättning är
detta tygalag av stora mossar hindrade
i ny åkers upptagning.

Anteckningar ur Byordning och
Byastämmoprotokoll.

Byordningen, som hade 44 paragrafer, var lag och rättsnåre för de gamla byalagen. Byordningen var stadfäst av Landshövdingensämålet i Växjö den 7 maj 1816. Äldermannen var en person med makt och myndighet i sitt byalag. Och att denna makt och myndighet tillämpades kan man utläsa i de gamla byastämmoprotokollen. Vid varje byastämme sattes upp en skrivelse, som vi ju kunna kalla protokoll, över beslutet vid stämman. I Boaryds byalag finnas alla protokollen från 1816 till 1920 bevarade. Äldermannen har även gjort en del anteckningar om stenars borttagning, stenars uppbyggnad

ur ikerjorden, skorstenars och eldståders
tillstånd, inkomna klagomål m. m.
De äldre av dessa skrivelser äro
mycket svårslästa, men med någon
nöda kan man få fram intressanta saker.

År 1819 klagar äboen Povel Johansson i
Hörsnäs över att grannen Petter Håkansson
har lagt sin sopedynga vid hans norra
stugvägg. Vid syn av älderman och
biskräden befunns detta vara "objämlig plan".

Två gånger om året förrättades
solsagn av älderman och biskräden.

Före synen sändes budkavlen ut för
att man skulle hava sotat och hava
"pipor och eldstäder i försvarligt stånd"
samt stegar, bålhakor och vattenspan-
nar i ordning. På den syn började redan
kl. 5 på morgonen, för att man skulle hinna

gå över hela byn på lagon.

Den äldsta godsymantteckningen lyder:

"Som Pot syn är för Rättad och vår stald
Den 21^e November - 1818 -

Likaledes är vår stald Pot syn Den 26
Juni. år 1819 och alla Eldstäder i för
Svarligt stånd - men Petter Andersson i
Boaryd Herregård var ej till stades vid för
Rättningen".

Äldermannen och biträdena synade
de jordförbättringar, som under året
hade utförts. Och anteckningarna som
gjorts om jordschaktning, lagda sten-
murar, stensörs borttagande, uppteckna
stenar och dikning m.m., är många.

Här ett exempel: "Som äbom Hans Jonsson
i Boaryd har upptagit 4 Rör i år till den
delen som han äger har han upptagit En

Summa av 70 st. Rör samt 2000 stenar
som äro uptagna i åkerjorden".

Ladugårdarnas källständer och hus-
djurens skötsel synades också.

I de gamla budskarlarna brukade
ofta påminnas om skyldigheten att
håva svinen ringade. I Byordningens
paragraf 15 ligger det: "Den tid då jorden
icke tjålades på, böra svinen vara ringade
och så vårdade, att något skägn icke kan
åstadkommas, vid bot, som XI kap. 4 par.
B-Balk. utsättes." Man satte en stål-
ledning i svinet's lryne, för att det
ej skulle rota i jorden.

Paragraf 17 i Byordningen lyder så här:
"Dörn geller eller bockar må ingen hålla,
vid bot / r:de Banco för varje sådant djur,
och utsättes ägnen den skada dubbel",

som dessa djuren göra". Detta var ju
synnerligen höga böter.

Interessant är den artonde paragrafen.

"Som det är stort oförstånd och verk-
lig misskeshållning, att vaktiden låta
kreaturen beta uti ångar och gårdar;
så varde detta alldeles förbjudet, och
pliktar den, som sina kreatur, av vad
namn de vara må, dit släppa, & sk. Panso
för vardera, antingen de gå på egna eller
andras ägor inom bygårdet".

Den 1 juni släpptes djuren på bete.

Till den 1 juni skulle byalagets gårdes-
gårdar vara i ordning, "te" eller grindar
upphängda och ståttor upplagda.

"Om genom församningens grind eller
ståttor nere ligger eller oduglig är, då
fint hållas böter, plikter ägaren & sk. Panso;

Båttare han den af, sedan han därom
Lillsagd är, böte dubbelt, och sätta i
både fall den skada därigenom sker".

Aldermannen skulle genast under-
sättas, när Löödrivare, utsocknes tigger-
ne eller andra misstänkta personer
kommo till något ställe i hans byalag.
Det var 16 sk. böter för den som under-
lät detta. Aldermannen var skyldig
att gripa de misstänkta, om han ansåg
sig ha skäl därtill, eller anmäla dem
hos närmaste kronoberjant, för att de
skulle bli sända till sina hemorter.

Fid 1800-talets mitt ooro kringfarande
båttare utsatta för svår förföljelse
inom Boaryds byalag. Det sägs, att båttar-
essen körde i sken genom byarna, eller
logs de sig fram genom skogarna.

Tandrande gesällar hade att vända sig till äldermannen för arkällande av anvisning på nattlogi.

Harje hemmans brukare var skyldig att svara för, att hans undantags folk, torpare och tjänstefolk moga följde byordningens föreskrifter. Han hade rätt att av sina underhavande uttaga de böter till bykassan, han fick lägga ut för försäelser de gjort mot byordningen.

Ingen fick upplåta sitt hus för "dragningar", otillåtna spel, fylleri eller onständigt leverne. Böter till bykassan för överträdelse häremot blev 1 Riksdaler, och spelande, druckes eller stojande fick lägga 24 skilling. Om ofogt upprepades, så blevo böterna fördubblade. Saknades tillgång, fingo föräldrar eller husbönder betala.

Di kallade lekstugor för ungdomen
gingo ej hållas utan äldermannens och
hans bitrådens medgivande. Sådan lekstuga
gick ej påcka längre än högst 12 timmar.
Äldermannen och hans biträden voro ansvar-
iga för, att allt gick ordentligt till vid
sådana tillställningar.

Det gamla svedjebruket stod
under äldermannens uppsikt. Älder-
man och biträden skulle förmana
och tillse, "att det med skogen väl och
sparsamt hushållas". Att allmän skog
och mark gick ej något svedjande
ske, om inte alla åboarna voro eniga
om fördraget.

"Brosyn" (vågsyn) för rättades av älder-
man och biträden. De gamla byrostäm-
moprotokollen talas här mycket skrivet om

vägnunderhållet. Från äldsta tid till fram på 1900-talet är det ett ständigt återkommande överläggnings- och tvistämne på byastämmorna. År 1866 beslutade man välja en befogde, som mot en årlig betalning av 2 Riksdaler och 17 öre skulle se till att alla vägar i hela byalaget underhöllas lika. Vägspären skulle vara igenhackade till den 15 maj, "annars teges skörd". År 1867 beslutades 1 Riksdalers vite för varje vägstycke där spären ej blivit igenhackade. År 1873 fick äldreman och byråden övertaga "besynen" igen. Byn skulle förordas den 1 juli. Före vägsyn utskändes budkasseln med tillvägelser, att varje äbo skulle ha "broat" (grusat) eller vägspären på sitt till hemmanet hörande vägstycke.

De olika gårdarna hade sina gemensamma "motaj" (grustag), där man uppfod "bro²ämne", vanligen s.k. jellerjord. I gränsen mellan byalagen brukade båda byalagen ha ett gemensamt väg²stykke. Denna vägbit har alla tider varit ett tviste²frö, som till och med lett till processer. Här en gammal äldermansanteckning om ett sådant "hopastöcke". Anteckningen är daterad den 1 okt. 1819. "Förleden Kommar den 7 Juli har Boaryds Byalag varit så hederliga och Pröat på Källe²kultarågen och där utgjort Komma af Tre²ttio Tre Dagsvärke som uppföres och blir på stack²samt upptagit av Källe²kults Byälde²man."

Många gånger var det ej lätt att

vara älderman, att ej stöta sig med
någon utan göra alla till lags.

Men ingen fick förolämpa älderman
eller biträden med ord eller gärning,
antingen i deras tjänsteförning
eller efteråt för densamma.

Utlar de böter, som enligt byord-
ningen hade rätt att utlagas, skulle
den ena hälften tillfalla äldermanen
och hans biträden, medan den andra
hälften lades till bykassan.

Bykassans medel fick ej användas
till brännvin eller andra drickesvaror,
utan besparas för nyttigare ändamål.
År 1817 talas om en "kassa som stående
kapital för en eftervärlds fattiga barns
örning i läsandet". År bykassan togs till
utgifter för byalagets gemensamma räkning.

Majstämma och äldermansgille.

Den stora byastämman den 1 maj
var förenad med äldermansgille.
De allra första äldermännen hade blivit
valda på hösten, men snart blev det van-
ligt att ha äldermansval på majstäm-
man. Under förra hälften av 1800-talet
valdes älderman för ett år i gånger,
men sedan bestämde man att välja
äldermannen för två år. På senare
år var majstämman den enda by-
stämma som hölls. Männen brukade
kallas med budkavlen att infinna
sig på majstämman hos äldermannen.
Den hölls vanligen den 1 maj, eller någon
av de allra första dagarna i maj, om
man ej hade tillfälle att ha stämman
och gillet på dagen den första maj.

Hännen skulle samlas till stämman på förmiddagen. Till majgillet bjöds också kvinnorna, men de kallades aldrig med budkavlen. Kvinnorna fingo alltid muntlig inbjudan att infinna sig på eftermiddagen, då stämman var avslutad. Bondmororna brukade ha med sig "förning" till gillet. Men till äldermansgille behövde de rej laga så fin förning som till bröllops- eller begravningsgillen. Till äldermansgillet kunde man ha "vitågröt" smyckad med kanel och socker, "grötfost" och "äggaskåra" m. fl. sådana gammaldags maträtter. Man kunde till gillet också som förning laga en finsiktig brödkaka med så många kringlor som kunde ligga svänga brödkakan.

Tid gillena i äldre tid var det alltid "boåsättning", d. v. s. man skulle sitta vid dubade långbord. I senare tid har det varit "gungepis", d. v. s. att man tagit för sig av maten vid det dubade matbordet och sedan suttit vid småbord medan man åt.

Tid de gamla gillena har det varit rätt svårt för värdar att placera gästerna. De förmåsta och mest hedrade skulle sitta främst, men alla har varit "nöbäna" och låtsats vilja sitta så långt ner mot dörren som möjligt. Vidant var "god ton" i äldre tid. Värdar fick föra fram sina gäster undan för undan.

Tid äldermansgillet brukade gubbarna supa på öl. Åthandet och supandet

Utbåde räcka i många rimmor.

En stort och hederligt åldermansgille
räckte i flera dagar. Andra dagen
skulle släktingarna bjudas till gillst
och tredje dagen bjödos kvarters fat-
tiga att komma och "släcka Lallrikerna".

Man har byastämmorna i detta byalag
upphört. Man väljer ej någon ålderman
och har ej längre något åldermansgille.
Det gamla byalaget har numera ej något
gemensamt att besluta om. Brandsyn
förrättas av brandstodsbolagens syns-
män och de flesta vågar ha över-
tagits för allmänt underhåll av
härads vågkassor.

I en del byalag håller man dock fort-
farande på med majstämma och ett
litet åldermansgille.